

М. О. МІЩЕНКО. ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИКРАДЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Досліджується необхідність криміналізації такого діяння, як викрадення культурних цінностей, подаються конкретні пропозиції щодо доповнення Особливої частини Кримінального кодексу України окремою нормою, яка передбачатиме кримінальну відповідальність за викрадення культурних цінностей залежно від його способу.

Ключові слова: культурні цінності, злочини проти власності, викрадення, крадіжка, розбій, вимагання, шахрайство, привласнення.

Исследуется необходимость криминализации такого деяния, как хищение культурных ценностей, представлены конкретные предложения относительно дополнения Особенной части Уголовного кодекса Украины отдельной нормой, которая будет предусматривать уголовную ответственность за хищение культурных ценностей в зависимости от его способа.

Ключевые слова: культурные ценности, преступления против собственности, хищение, кража, разбой, вымогательство, мошенничество, присвоение.

The necessity of confession of such act a crime as theft of cultural values is investigated. Concrete suggestions are also given in relation to addition of Special part of the Criminal code of Ukraine by a separate norm that will foresee criminal responsibility for the theft of cultural values depending on his method.

Key words: cultural value; crimes against property; thefts; theft; robbery; shakedown; swindling; appropriation.

Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню і вивезенню та передачі права власності на культурні цінності, ратифікована Україною ще 10.02.1988 р., визначає, що кожна держава зобов'язана охороняти спадщину, яка складається з культурних цінностей, що знаходяться на її території, від небезпек крадіжки, таємних розкопок і незаконного вивезення¹.

Культурна спадщина залишається тією винятковою категорією, яка вимагає посиленого захисту, адже втрачаючи її ми можемо втратити і частку нашої національної самобутності. Потрібно не забувати, що зараз у світі продовжує зростати попит на антикваріат, раритетні твори образотворчого та прикладного мистецтва, інші складові культурного надбання, і, як наслідок, збільшується кількість таких злочинів як викрадення культурних цінностей з державних музеїв, приватних колекцій, їх незаконне переміщення через митний кордон України.

Захист культурних надбань нашого народу здійснюють різні галузі права, але одне з провідних місць у цьому переліку, на нашу думку, повинно належати Кримінальному праву. І хоча Кримінальний кодекс України у якості одного з предметів злочину передбачає культурні цінності лише в ч. 1 ст. 201 «Контрабанда», але, враховуючи всі складнощі пам'яткоохоронного законодавства, як складова частина інших предметів злочинів вони також розглядається у таких статтях, як «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини» та «Незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї».

Актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної кримінально-правової науки досі відсутні комплексні дослідження, які б стосувалися кримінальної відповідальності за посягання на

© МІЩЕНКО Марина Олексіївна – здобувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

культурні цінності, зокрема, їх викрадення. Окремі аспекти цієї проблеми аналізувалися у працях Л.В. Дорош, О.О. Кравченко, В.В. Коваленка, М.М. Вдовіченка, М.І. Костіна, О.М. Омелючука, О.В. Процюка, але зазначені автори переважно обмежувалися дослідженням культурних цінностей в контексті кримінальної відповідальності за їх незаконне переміщення через митний кордон України.

Згідно даних МВС України, за останні десять років у нашій державі скоєно понад 3000 крадіжок культурних цінностей, з них розкрито – менше половини². І хоча, за твердженням фахівців, ці злочини становлять загалом не більше 0,2 відсотка від загальної кількості злочинів проти власності³, але, разом із цим, на практиці вони призводять до неочинених втрат для культурного надбання нашої держави, адже з числа викрадених культурних цінностей до законних власників повертається лише їх незначна частина.

Тільки в 2008 році шляхом вирізання полотна з рамки з Одеського музею західного і східного мистецтва було викрадено шедевр «Узяття Христа під варту, або Поцілунок Іуди» італійського художника Мікеланджело Мерізі да Караваджо. Вартість картини оцінюється майже у сто мільйонів доларів. Спільними зусиллями правоохоронних органів України та Німеччини її вдалося повернути лише через 2 роки. У результаті проведених оперативно-розшукових заходів злочинців було затримано⁴.

Згідно Каталогу культурних цінностей, викрадених з державних музеїв, заповідників, установ та приватних колекцій з 1999 по 2009 рр. до списку викрадених культурних цінностей занесено 1000 одиниць, порівнюючи з даними попередніх років – з 1984 по 1999 рр., ця кількість зростає вдвітьох.

Вважаємо висвітлену ситуацію законодавчо не виправданою, оскільки культурні цінності – це не будь-які речі побутового призначення, «це об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України»⁵. Вони важливі не тільки для розвитку культури та підтримання самобутності нашого народу, більшості притаманне загальносвітове культурне значення, а це зумовлює потребу в їх посиленому захисті.

Отже, враховуючи зазначене, можна дійти до висновку, що одним із багатьох можливих напрямків вдосконалення сучасного кримінального права є реформування кримінального законодавства в частині криміналізації викрадення культурних цінностей. У зв'язку з цим, метою даної наукової статті є дослідження необхідності доповнення КК України окремою кримінально-правовою нормою, яка передбачатиме кримінальну відповідальність за викрадення культурних цінностей.

Висловлена пропозиція, на нашу думку, є цілком обгрунтованою за декількома пунктами.

Так, Особлива частина КК України, окрім загальних норм, що передбачають відповідальність за корисливі злочини проти власності, містить значний перелік статей, які передбачають відповідальність за різні форми незаконного заволодіння певним майном або конкретно визначеними предметами, наприклад, ст. 188-1. «Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання», ст. 262. «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем», ст. 312. «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем», ст. 357. «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заво-

лодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження» та ін.

Отже, якщо керуватися логікою законодавця, то, для прикладу, електрична, тепла енергія, документи, при посяганні на них, потребують посиленого захисту, а культурні цінності, як об'єкти культурної спадщини, підлягають захисту на рівні будь-якого індивідуально не визначеного чужого для винної особи майна. На підтвердження зазначеної думки можна навести приклади судово-слідчої практики.

Так, у одному з сіл Чигиринського району невідома відкрито заволоділа старовинною срібною іконою початку ХХ століття, яка належала літній жінці, спричинивши їй тілесні ушкодження. За обставинами справи зловмисниця попросила у потерпілої води, щоб запити ліки. Господиня запропонувала їй напитися з колонки, що знаходиться на вулиці, однак наполеглива гостя не відреагувала на її слова і попрямувала до будинку. Потерпіла пішла за нею і застала зловмисницю вже на зворотному шляху із великою сумкою в руках. Літня жінка намагалася зупинити грабіжницю, однак та, не дивлячись на похилий вік господині, вдарила її кулаком у груди, штовхнула на підлогу та втекла, замкнувши потерпілу в хаті. За цим фактом було порушено кримінальну справу за ч.3 ст. 186 КК України (грабіж з проникненням у житло).

У селі Слобода-Чернятинська Жмеринського району за одну ніч злодії винесли з двох будинків місцевих жителів старовинні ікони та церковні книги ХVІІ століття, серед них: старообрядна мідна ікона «Неделимая», старообрядні церковні книги «Кормчая», датована 1710 роком, та «Поучение» 1700 року, церковний хрест, дві ікони Святого Миколая, написані на дерев'яній основі сусальним золотом, датовані ХVІІІ століттям. За фактом крадіжки з проникненням у житло відповідно до ч. 2 ст.185 КК України було порушено кримінальну справу⁶.

Отже, згідно вітчизняного кримінального законодавства викрадення культурних цінностей, в тому числі предметів, що мають особливу історичну, наукову, художню та культурну цінність, кваліфікується на рівні викрадення будь-якого чужого майна позбавленого індивідуальних ознак, тобто, за відповідними частинами ст. 185, 186, 187, 188, 189 або 190 – в залежності від способу. Адже незаконне заволодіння чужим майном, у тому числі й культурними цінностями, може здійснюватися не тільки таємно – у формі крадіжки, а й відкрито – у формі грабежу, розбою, а також шляхом вимагання, обману або зловживання довірою.

Звертаючись до досвіду деяких сусідніх держав, можна помітити, що вони у своїх кримінальних кодексах передбачають кримінальну відповідальність за викрадення культурних цінностей в окремих нормах.

Так, Кримінальний кодекс Російської Федерації від 1.01.1997 року в главі 21 «Преступления против собственности» містить статтю 164 «Хищение предметов, имеющих особую ценность». До них законодавець відносить предмети чи документи, які мають особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність⁷. Тобто, з даного визначення випливає, що перелічені предмети можуть бути віднесені до культурних цінностей за ознаками особливої історичної чи культурної цінності. Зміст та назва ст. 180 КК Республіки Казахстан повністю дублюють зазначену норму кримінального закону Російської Федерації⁸.

Отже, вважаємо цілком виправданою пропозицію доповнити Особливу частину КК України наступною статтею «Викрадення, привласнення, вимагання культурних цінностей або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем». У пропонованій нормі йде мова не лише про викрадення, а й про привласнення зазначених предметів, їх вимагання, заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем. Це зумовлено тим, що на практиці культурні цінності не лише викрадаються (відкрито або таємно),

зловмисники можуть незаконно заволодівати ними в різний спосіб. На підтвердження даної думки можна навести приклади злочинів, які було вчинено в Уманському краєзнавчому музеї (Черкаська область) та Ямпільському районному музеї образотворчого мистецтва (Вінницька область). Протягом 2006-2008 рр. картини з обох музеїв їздили на виставки у міжрайонному управлінні СБУ, військоматі міста Ямпіль та міському водоканалі. Після деяких із них до музеїв замість оригіналів повертали копії. За цими фактами в квітні 2008 року на лаві підсудних опинилися директор Уманського краєзнавчого музею, начальник Ямпільського міжрайонного відділення управління СБУ в Вінницькій області, заступник начальника Уманського райвідділу міліції і директор відокремленого підрозділу «Вінниця-водоканал». Станом на 12.07.2010 року вирок у цій справі ще не було винесено⁹.

Отже, об'єднавши в одній кримінально-правовій нормі відповідальність за всі можливі форми незаконного заволодіння культурними цінностями, можна суттєво полегшити процес кваліфікації, уникнути можливих помилок, а також забезпечити ефективніший захист культурного надбання.

У якому з розділів Особливої частини КК України необхідно розмістити пропонувану кримінально-правову норму?

Відповідь, на нашу думку, може розглядатися в двох можливих площинах:

1. Оскільки більшість злочинів, які посягають на власність, знаходяться саме в Розділі VI Особливої частини КК України, то цілком закономірним було б розмістити дану статтю саме в ньому.

2. Разом із цим, при викраденні культурних цінностей, шкода заподіюється не лише праву власності як основному безпосередньому об'єктові посягання, вона також закономірно спричиняється такому об'єктові кримінально-правової охорони як моральність, в частині ставлення до культурних цінностей як об'єктів матеріальної та духовної культури що мають відповідне художнє, історичне, етнографічне та наукове значення.

Вважаємо, що найбільш доцільним є перший варіант, тобто розмістити пропонувану норму в Розділі VI Особливої частини «Злочини проти власності». Це обумовлено тим, що культурні цінності можуть перебувати в різних формах власності, а тому, за умови їх викрадення, власник втрачає можливості здійснювати правомочності володіння, користування та розпорядження ними. При цьому, якщо мова йде саме про культурні цінності, незважаючи на те кому вони належать, то додатковим об'єктом такого посягання може виступати також і моральність в частині ставлення до культурних цінностей. Це можна обґрунтувати тим, що, наприклад, при викраденні культурних цінностей з державного музею, шкода заподіюється не тільки музею як власнику або розпоряднику такого майна, а й невизначеній кількості громадян, які вже не матимуть можливості відкритого доступу до них, не зможуть досліджувати, споглядати ці предмети, тим самим збагачуючи свій духовний світ.

Узагальнюючи все вищезазначене можна дійти наступних висновків:

1. Проведений аналіз положень вітчизняного та зарубіжного законодавства, прикладів судово-слідчої практики доводить, що доповнення Кримінального кодексу України спеціальною нормою «Викрадення, привласнення, вимагання культурних цінностей або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» є невід'ємною складовою процесу подальшого реформування кримінального закону.

2. Об'єднання в окремій нормі кримінальної відповідальності за всі можливі форми незаконного заволодіння культурними цінностями сприятиме більш точній кваліфікації, допоможе найбільш ефективно захистити культурні цінності від зло-

чинних посягань.

3. Запропоновану кримінально-правову норму доцільно розмістити в Розділі VI Особливої частини КК України «Злочини проти власності».

4. Питання щодо криміналізації викрадення культурних цінностей потребує подальшого ґрунтовнішого дослідження, оскільки це неможливо було повноцінно зробити в межах однієї наукової статті.

1. *Пам'яткознавство*: правова охорона культурних надбань: Зб. док. / Упоряд.: Л.В. Прибега (кер.проекту) та ін. – К.: Ін-т культурології Акад. мистецтв України, 2009. – 416 с. 2. *Каталог культурних цінностей, викрадених з державних музеїв, заповідників, установ та приватних колекцій (1999–2009 рр.)*. – К., 2010. – С. 4. 3. *Васютин В.* Мисливці за старовиною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Publication/3038>. 4. *Картина* Караваджо повернулася до України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.liga.net/phononews/NF100372.html>. 5. *Закон* України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 р. // ВВР України. – 1999. – №48. – С.405. 6. *Викрадені* релігійні цінності невдовзі повернуть власникам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/ua/js/img/common/uk/publish/article/182075>. 7. *Уголовный* кодекс Российской Федерации от 1 января 1997 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ugolkod.ru/statya-164>. 8. *Сабитов Т.Р.* Ответственность за посягательства на культурные ценности по уголовному законодательству некоторых государств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.csu.ru/vch/9/2001_02/016.pdf. 9. *Славінська І.* Українські музеї: як вкрати мільйон? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2010/07/12/53187/>.